

TÁRSASÁGI ÜGYEK

Fehér Erzsébet 90 éves*

Nagy megtiszteltetés és nagy öröm a számunkra, hogy tanítványaiként mi köszönt-hetjük a 90. születésnapján Fehér Erzsébetet a Magyar Nyelvtudományi Társaságban.

Fehér Erzsébet tudományos teljesítménye kiállja az idő próbáját. Kutatásainak eredményei két szakma előtt is ismertek és elismertek. Egy részük az irodalomtudományt, egy másik részük a nyelvtudományt, jelentős többségük pedig mindkettőt gazdagítja.

Fehér Erzsébet József Attila-kutatóként kezdte a pályáját. A Petőfi Irodalmi Múzeum muzeológusaként, majd a Magyar Tudományos Akadémia munkatársaként vett részt József Attila kéziratgyűjteményének gondozásában, illetve szövegeinek kiadásban. Ő rendezte sajtó alá József Attila válogatott levelezését, amely az Akadémiai Kiadónál jelent meg 1976-ban, valamint Vágó Márta emlékiratát és válogatott levelezését, amelyet a Szépirodalmi Kiadó adott ki 1975-ben; bővített kiadásban pedig a Noran Kiadónál jött ki 2005-ben.

A hetvenes évek második felében azonban Fehér Erzsébet pályamódosításra kényszerült: 1975-től nyugdíjba vonulásáig, 2005-ig az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének oktatója és kutatója lett. Ezek alatt az évek alatt stilisztikát, stílustörténetet, szövegtant, pragmatikát és szemantikát tanított. Kutatásainak a középpontjában a stilisztika és poétika viszonyrendszere, a stilisztika története, valamint a modern stílusirányzatok álltak. Ugyanakkor a fentiektől közel sem függetlenül szövegelméleti és szövegtípológiai kérdések is mélyen foglalkoztatták, aminek ékes bizonyítéka A szövegkutatás meg-alapozása a magyar nyelvészetben című könyve (Nyelvtudományi Értekezések 147., Akadémiai Kiadó, 2000).

Az ezredforduló körüli évtizedek, amelyekben Fehér Erzsébet a Mai Magyar Nyelvi Tanszék munkatársaként dolgozott, tudománytörténeti szempontból rendkívül izgalmasan alakultak mind a magyar irodalomtudományban, mind a magyar nyelvtudományban. Az irodalomtudomány esetében a posztstrukturalista, elsősorban a hermeneutikai alapozottságú irányzatok kezdeményezték szemléletváltást. A nyelvészet esetében pedig a funkcionális és kognitív irányzatok megjelenése jelölte ki új irányokat a nyelvészeti kutatások számára. Fehér Erzsébet tanulmányai ebben az időszakban elsődlegesen a nyelvtudomány szakmai közegében horgonyozódtak le, de mindig termékeny diskurzusban álltak az irodalomtudomány szakmai történéseivel.

Elhhez a termékeny diskurzushoz a hagyományosan – több rátekintésből is – kétarcúnak mutakozó stilisztika biztosított kiindulópontot Fehér Erzsébet számára. Ez a kétarcúság egyrésztől megmutatkozik abban, hogy a stílus rendre reflexió tárgyává tud válni mind a nyelvtudományi, mind az irodalomtudományi diskurzusokban. Másrésztől a stilisztika a nyelvészeti kutatásokban is kétféleképpen tematizálódik. Ezzel a diszciplináris elnevezéssel ugyanis nemcsak azokat a kutatásokat illetik, amelyek a nyelvi stílus foga-

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaságban, Budapesten, az ELTE BTK tanácsstermében, 2025. április 15-én.

lomértelmezését, illetve leírását helyezik kérdésfeltevéseik fókuszába. Azok a kutatások is könnyen stilisztikainak minősíthetők, amelyek a szépirodalmi szövegek nyelvviségének nyelvészeti leírását tűzik ki célul. Fehér Erzsébet kutatásai mindkét irányba jelentős, ma is figyelmet érdemlő lépéseket tesznek.

De kutatásai a stilisztikai kutatások kétarcúságának egy további aspektusára is ráirányítják a figyelmet. Jelesül arra, hogy a stílussal való foglalkozás történetének kezdeteitől nem csupán a retorikai hagyományban meghatározóvá vált eszközstilisztikai megközelítés volt jelen, hanem a stílus viszonyfogalomként történő értelmezése is, amely a stílust a kontextuális körülményektől függő megformálásként teszi leírhatóvá. Fehér Erzsébet vonatkozó kutatásai – azzal együtt, hogy reflektálnak az eszközstilisztikai kutatások hozadékaira – a stílust viszonyként értelmező megközelítések sorába illeszkednek.

Fehér Erzsébet stilisztikai teljesítménye nem független hasonlóan jelentős szöveg-tani kutatási eredményeitől. A szövegtan területén is megmutatkozik ugyanis stilisztikai kiindulópontjának a relevanciája. A nyelv és a nyelvviség funkcionális szemlélete, amely túl kíván lépni rendszer és használat, állapot és történet, tartalom és forma, rész és egész dichotmikus szembeállításán, a szövegtanban központinak tekinthető problémák tárgyalása során is érvényesül.

Fehér Erzsébet elméleti szempontból erős konzisztenciával jellemezhető tudományos közleményei tematikusan igen változatosak. Tanulmányai egyfelől átfogó helyzetképet adnak az ezredforduló magyarországi szövegtani kutatásairól. Másfelől a szöveg árnyalt fogalomértelmezéséhez olyan kulcsfogalmak elméletileg megalapozott tárgyalásával járulnak hozzá, mint a nyilatkozat (vagy más szóval megnyilatkozás), illetve az intencionalitás. Továbbá kutatásai érzékenyen reflektálnak a szövegtipológia kardinális kérdéseire, azok vizsgálatát nemcsak nyelvelméleti, hanem tudománytörténeti kontextusba is helyezve. A szövegtani kérdések vizsgálata során Fehér Erzsébet következetesen érvényesíti a pragmatikának azt a szemléletmódját, amely – a bahtyini kiindulóponttal rokonítható módon – a szövegeket a dinamikus jelentésképzés folyamata felől közelíti meg, mégpedig úgy, hogy a stílust a szövegértelelem integráns részeként kezeli.

Az életmű másik kitüntetett csomópontját azok a tanulmányok alkotják, amelyek a stilisztika diszciplináris státuszának értelmezését, sőt újraértelmezését tűzik ki célul. A nyelvelméleti és a tudománytörténeti szempontokat párhuzamos alkalmazó tanulmányai, amelyeket egyszerre jellemez imponáló tágasság és részletgazdag elmélyültség, a stilisztika fentebb jelzett Janus-arcait mutatják be. Kutatásai a stilisztika történetéhez szolgáltatnak makroszinten és mikroszinten egyaránt fontos adalékokat. Úgy reflektálnak a magyarországi stilisztikai kutatások utóbbi évtizedeinek történéseire, hogy azokat egyúttal a stílussal való foglalkozás több évezredes hagyományába is beillesztik. Ezzel párhuzamosan azt is nyilvánvalóvá teszik, hogy az eltérő stílusfelfogások háttérben eltérő nyelvfelfogások állnak: ha másban látjuk a nyelv lényegét, a stílus lényegét is másban fogjuk látni.

Emellett vannak olyan kutatásai, amelyek stilisztika és poétika összetett viszonyát teszik elméletileg megközelíthetővé. A költői megismerés, pontosabban: ráismertetés problematikáját például Nemes Nagy Ágnes líraelméleti írásait értelmezve mutatják be, de arról is érzékletes leírást adnak, hogy az irodalmi formanyelvről való viták hogyan lehetetlenülhetnek el a politikai hatalomgyakorlás kontextusában.

Az életmű további újdonsága, hogy Fehér Erzsébet a szöveg térszerűségének (azaz a szövegstruktúra topológiájának) a figyelem középpontjába állításával téri leíró keretet

dolgoz ki a szövegszerkezet és a jelentésképzés műveleteinek összetett, dinamikus model-lálásához. Ennek keretében finom elemzéseket ad egyrészről az olyan stílusirányzatokról, mint a klasszikus avantgárd és a neoavantgárd. Másrészről átfogó és részletes – az elmé-leti és a történeti szempontokat együttesen érvényesítő – leírások tárgyává teszi a hasonlat stílusalakzatát is, amelynek működésmódját a líra diszkurzív közegében, jelentésképző potenciálját előtérbe helyezve tárgyalja.

Fehér Erzsébet verselemzése az általa tárgyalt alkotókhoz mérhető érzékenysé-ű, iro-dalom- és nyelvelméleti szempontból is releváns, komplex, alkotás- és befogadáslélektani perspektívát is érvényesítő, elmélyült elemzések. Rendkívül sűrű szövegek, az olvasót ér-telmező kibontásra hívják. Nyelvezetük letisztult, világos, feszes logikai struktúrát követ, de ez a nyelv egyszerre az érzékeny elemző lírai beszédmódja is: költői.

A részletekbe nyújt betekintést Fehér Erzsébet idén megjelent, válogatott tanulmá-nyait tartalmazó kötete, *A stilisztika Janus-arca* (https://www.eltereader.hu/kiadvanyok/https-www-eltereader-hu-media-2025-06-a_stilisztika_janus-arca_online-pdf), amellyel a Mai Magyar Nyelvi Tanszék szakmai közössége köszönti az ünnepeltet.

A köszöntést azzal szeretnénk zárni, hogy milyen tanár és kolléga volt Fehér Erzsébet. Erre nehéz válaszolni, mert nekünk, mint egyetemi hallgatóknak, majd mint fiatal kuta-tóknak és oktatóknak is, nem csupán a tanárunk és a kollégánk volt, hanem a Mesterünk. Nemcsak mintát adott, nemcsak ösztönzést, hanem ennél is többet: csak ránk fókuszáló, gondoskodó, megértő figyelmet. És ezzel vagyunk így még néhányan.

Kedves Erzsébet néni, kedves Erzsike, Isten éltesse(n) sokáig!

KUGLER NÓRA – TÁTRAI SZILÁRD
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Klaudy Kinga 80 éves*

Kedves Tanárnő! Kedves Kollégák! Pár hete azt a rendkívül megtisztelő felkérést kaptam, hogy köszöntsem Klaudy Kinga professzor asszonyt a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében 80 éves születésnapja alkalmából. A feladatot nagy örömmel vállaltam, mert – ahogy azt sokan elmondhatjuk magunkról – a Tanárnő egyetemi tanulmányaim megkezdése óta szakmai pályafutásom meghatározó alakja. Ebben önmagában nincsen semmi meglepő, hiszen gyakran halljuk, különösen így a szorgalmi időszak végén, hogy a hallgatók egyetemi professzoruknak sok mindent köszönhetnek. Ahhoz azonban, hogy bemutassam, mit köszönhetek, pontosabban mit köszönhet alkalmazott nyelvészek több generációja a Tanárnőnek, szükséges megemlíteni néhány olyan mérföldkövet, amelyeket mindannyian jól ismerünk, és meghatározó hatással voltak a magyarországi alkalmazott nyelvészet és a fordítástudomány történetére. Ezután pedig szeretnék beszámolni egy nyilvánosan nem elérhető, a Tanárnőhöz szorosan kapcsolódó mintán végzett, korpusz-nyelvészeti szempontból kicsi, a magyarországi fordítástudomány szempontjából mégis

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2025. május 28-i felolvasó ülésén, Buda-pesten, az ELTE BTK-n.